

Лекция 11 Тәуекелдерді бағалау және басқару

Тәуекел ұғымы және оның компания қызметіне әсері

Тәуекел болашақ оқиғалардың белгісіздігіне байланысты қаржылық немесе басқа шығындардың ықтималдығын білдіреді. Кез-келген компанияның қызметі тәуекелдермен байланысты, өйткені сыртқы және ішкі факторлар операциялық, стратегиялық және қаржылық нәтижелерге әсер етуі мүмкін.

Компания деңгейінде тәуекел табыстың тұрақсыздығы, контрагенттер алдындағы міндеттемелерді орындамау ықтималдығы немесе стратегиялық мақсаттарға жете алмау сияқты әртүрлі нысандарда көрінуі мүмкін. Тәуекелдерді тиімді басқару шығындардың ықтималдығын азайтып қана қоймай, сонымен қатар қосымша пайда алу үшін қауіпті жағдайларды пайдалануға мүмкіндік береді.

Тәуекелдерді басқару компанияның қызметіне теріс әсер етуі мүмкін факторларды анықтаудан, сондай-ақ оларды жүзеге асыру ықтималдығын бағалаудан басталады. Бұл стратегиялық басқарудың маңызды бөлігі, өйткені ол белгісіздік деңгейін төмендетеді және компанияға болашақ дамуын сенімдірек жоспарлауға мүмкіндік береді.

Тәуекелдердің түрлері және оларды бағалау әдістері

Компания тап болуы мүмкін тәуекелдердің келесі негізгі түрлері бар:

Қаржылық тәуекелдер:

Бұл тәуекелдер пайыздық мөлшерлемелердің, валюта бағамдарының, инфляцияның және несиелік шарттардың өзгеру мүмкіндігімен байланысты. Олар өнімнің өзіндік құнына және компанияның кірістілігіне айтарлықтай әсер етуі мүмкін.

Нарықтық тәуекелдер:

Бұл тәуекелдер компания өндіретін немесе пайдаланатын шикізат материалдарына, дайын өнімге немесе қызметтерге бағаның ауытқуынан туындайды. Нарықтағы сұраныс пен ұсыныстың өзгеруі де шығынға әкелуі мүмкін.

Операциялық тәуекелдер:

Операциялық тәуекелдер компанияның ішкі процестеріне, соның ішінде техникалық ақауларға, қызметкерлердің қателіктеріне, логистиканың бұзылуына немесе жеткізу тізбегінің бұзылуына байланысты. Операцияларды дұрыс басқармау айтарлықтай шығындарға әкелуі мүмкін.

Стратегиялық тәуекелдер:

Бұл тәуекелдер компанияның бәсекеге қабілеттілігі мен болашақ дамуына әсер етуі мүмкін стратегия деңгейінде дұрыс емес шешімдер қабылдаумен байланысты.

Заңды тәуекелдер:

Заңнаманың өзгеруін, кеме және төрелік дауларды, сондай-ақ келісімшарттар мен нормативтік талаптарды бұзу мүмкіндігін қамтиды.

Тәуекелдерді бағалау әдістеріне мыналар жатады:

Сараптамалық әдіс: сарапшылардың пікірлері негізінде тәуекелдерді сапалы бағалау үшін қолданылады. Бұл әсіресе сандық түрде өлшенбейтін ерекше және күрделі тәуекелдерді бағалау үшін пайдалы.

Статистикалық әдіс: тарихи деректерге негізделген тәуекелдерді сандық бағалау үшін қолданылады. Бұған стандартты ауытқу және вариация коэффициенті сияқты ықтималдық пен статистикалық сипаттамаларды талдау әдістері кіреді.

Сценарийді талдау: бірнеше ықтимал даму сценарийлерін модельдеуге, олардың компанияға әсерін бағалауға және оңтайлы әрекет стратегиясын таңдауға мүмкіндік береді.

Вариацияны талдау (Тәуекелдегі мән, VaR): бұл әдіс белгілі бір ықтималдық деңгейімен белгілі бір уақыт кезеңіндегі мүмкін болатын максималды шығындарды анықтау үшін қолданылады.

Тәуекелдерді азайту стратегиялары

Тәуекелдердің әсерін басқару және азайту үшін компания әртүрлі стратегияларды қолдана алады:

- **Әртараптандыру:** тәуекелдерді азайту мақсатында инвестицияларды әртүрлі активтер мен жобаларға бөлу. Мысалы, әртүрлі салаларға инвестиция салу олардың біреуіндегі жағдай нашарлаған кезде жоғалту ықтималдығын азайтады.

- **Сақтандыру:** мүлікті, жауапкершілікті немесе қаржылық тәуекелдерді сақтандыру компанияға сақтандыру оқиғасы туындаған жағдайда шығындарды ішінара немесе толық өтеуге мүмкіндік береді. Бұл тәуекелден қорғаудың ең кең таралған әдістерінің бірі.

- **Хеджирлеу:** хеджирлеу валюта бағамдарының немесе пайыздық мөлшерлемелердің өзгеруі сияқты нарықтық жағдайлардың өзгеруінен болатын шығындарды азайту үшін Фьючерстер немесе опциондар сияқты қаржы құралдарын пайдалануды қамтиды.

- **Бақылау және бақылау:** ағымдағы тәуекелдерді үнемі бақылау және талдау түзету шараларын қолдана отырып, сыртқы және ішкі ортаның өзгеруіне жедел жауап беруге мүмкіндік береді. Тәуекелдің негізгі көрсеткіштерін бақылау қауіптерді уақтылы анықтауға көмектеседі.

- **Тәуекелді тасымалдау:** бұл әдіс тәуекелді басқа Тараптарға беруді қамтиды, мысалы, үшінші тараптар тәуекелдің бір бөлігін көтеретін жеткізушілермен немесе серіктестермен келісім-шарт жасау арқылы.

Бета тәуекел коэффициенті

Бета коэффициенті-бұл компанияның немесе активтің жалпы нарыққа қатысты жүйелік тәуекел деңгейін өлшеу үшін қолданылатын көрсеткіш. Бұл коэффициент активтің немесе компанияның нарықтық жағдайдың өзгеруіне қаншалықты сезімтал екенін көрсетеді.

$\beta = 1$: Компанияның немесе активтің нарықтық тәуекелге ұқсас тәуекелі бар. Бұл активтің құны нарықтық индекспен синхронды түрде өзгеретінін білдіреді.

$\beta > 1$: бұл активтің нарыққа қарағанда қауіпті екенін және оның кірістілігі айтарлықтай өзгеретінін көрсетеді.

$\beta < 1$: активтің немесе компанияның нарықпен салыстырғанда тәуекел деңгейі төмен, бұл оларды нарықтық ауытқуларға аз сезімтал етеді.

Бета коэффициенті инвесторларға нарықтық өзгерістер болған жағдайда активтің өзін қалай ұстайтынын бағалауға және портфолиосы үшін оңтайлы тәуекел-кірістілік коэффициенті бар активтерді таңдауға көмектеседі.

Сезімталдықты талдау

Сезімталдықты талдау-бұл жеке факторлардың өзгеруі компанияның негізгі көрсеткіштеріне қалай әсер ететінін бағалау үшін қолданылатын әдіс. Бұл әдіс бизнестің сыртқы және ішкі жағдайлардың өзгеруіне қаншалықты сезімтал екенін түсінуге мүмкіндік береді.

Мысал: компания пайыздық мөлшерлеменің өзгеруінің қарыз шығындарына әсерін немесе валюта бағамының өзгеруінің экспорттық операциялардан түсетін кірістерге әсерін бағалау үшін сезімталдықты талдауды жүргізе алады. Талдау компанияның қаржылық нәтижелеріне қай факторлардың көбірек әсер ететінін анықтауға және теріс әсерді азайту үшін шаралар қабылдауға мүмкіндік береді.

Сезімталдықты талдаудың негізгі кезеңдері:

- Компанияның қызметіне әсер ететін негізгі факторларды анықтау.
- Факторлардың әрқайсысы өзгерген кезде қаржылық көрсеткіштерді есептеу үшін модельдер құру.

- Алынған нәтижелерді салыстыру және компанияның кірістілігі мен тұрақтылығына ең көп әсер ететін факторларды анықтау.

Сезімталдықты талдау мүмкіндік береді:

- Қаржылық жоспарлаудың дәлдігін арттыру.
- Сыртқы жағдайлардың өзгеруіне тезірек жауап беріңіз.
- Компанияның осал тұстарын анықтаңыз және ең маңызды тәуекел факторларын басқаруға назар аударыңыз.

Тәуекелдерді бағалау және басқару — бұл белгісіздік жағдайында бизнесті сәтті жүргізудің негізгі құрамдас бөлігі. Өз тәуекелдерін белсенді басқаратын компанияларда қаржылық тұрақтылық пен тұрақты өсуді сақтау үшін көбірек мүмкіндіктер бар.

Сараптамалық және статистикалық талдау, сценарийлік тәсіл және сезімталдықты талдау сияқты тәуекелдерді бағалау әдістері ықтимал қауіптер туралы объективті ақпарат алуға және оларды азайту жолдарын табуға мүмкіндік береді.

Тәуекелдерді басқару стратегиялары, соның ішінде әртараптандыру, сақтандыру, хеджирлеу және тәуекелдерді тасымалдау компанияға қаржылық шығындарды азайтуға және тұрақтылықты арттыруға мүмкіндік береді. Бета коэффициентін және сезімталдықты талдауды қолдану сыртқы факторлардың өзгеруі компанияға қалай әсер ететінін тереңірек түсінуге және бизнесті қорғау мен өсіру үшін негізделген шешімдер қабылдауға көмектеседі.